

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

**Metodologická hodnota nauky o třech oblastech
významu pojmu**

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

Autor: Ondřej Švára

2010/2011

IV. ročník SVOČ

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do čtvrtého ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracoval samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla dříve publikována, nebyla vcelku ani částečně obhájena jako práce diplomová či bakalářská a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

V Praze dne 12.4.2011

.....
Ondřej Švára

Obsah

Čestné prohlášení	2
Obsah.....	3
Úvodní poznámka	5
1. Tři dobré důvody, proč chápat porozumění právu jako jazykový problém.....	7
1.1. Jazyk je nutnou podmínkou poznání práva	7
1.2. Bez jazyka by nebylo právního života.....	10
1.3. Jazyk jako nutná podmínka realizace práva	10
1.4. O čem nás důležitost jazyka v právu informuje?.....	12
2. Co je to jazyk?.....	13
2.1. Jazyk a řeč	13
2.2. Jak povahu jazyka (ne)nahlíží česká právně-teoretická nauka?	14
2.3. Jazyk jako souhrn reprezentací	15
2.4. Nauka o třech oblastech významu pojmu.....	16
2.5. K čemu nás reprezentacionalismus zavazuje	18
2.6. Proč nejsem reprezentacionalistou.....	19
2.7. Lze reprezentační teorii zachránit?.....	20
3. Závěr: musíme odmítnout model třech oblastí významu pojmu?	22
4. Použité zdroje	24
5. Shrnutí.....	25
6. Summary	26

Úvodní poznámka

Předmětem této práce, kterou lze přibližně charakterizovat jako odborný esej z oblasti na pomezí teorie práva a právní filosofie, je vybraný problém související v širším smyslu s otázkou metodologie interpretace práva a v užším smyslu pak s jazykovým výkladem právních textů. Tím problémem je otázka, co je to význam výrazu, nebo přesněji, jakým způsobem se přiklon k tomu či onomu pojetí významu výrazu projeví na našem chápání procesu interpretace práva a jeho metodologie.

Záměrem je předložit komplexní obhajobu teze o neudržitelnosti v současné době převažujícího způsobu výkladu založeného na nauce o třech oblastech významu výrazu v její jednoduché podobě a navrhnout jeho propracovanější alternativu, jež zohlední poznatky dosažené v průběhu dvacátého století filosofii jazyka. Jsem přesvědčen o tom, že podaří-li se uvedeného cíle dosáhnout, bude tato práce nejen prostředkem hlubšího pochopení výše zmíněných témat a tím i smysluplným výstupem studentské vědecké odborné činnosti, nýbrž i aktuálním příspěvkem do diskuse probíhající v době její přípravy na půdě Právnické fakulty Univerzity Karlovy v souvislosti s grantovým projektem zaměřeným na metodologii interpretace práva¹ a vykáže tak určitou přidanou hodnotu, již lze od každého odborného projevu právem požadovat.

Sluší se říci předem, že navzdory veškeré snaze o srozumitelnost, k níž se tímto zavazuji, to nebude jednoduché čtení. Naznačuje to ostatně už první odstavec, který pravděpodobně postaví člověka neobeznámeného se všemi subtilními úvahami teorie práva před více otázek než odpovědí. Čtenáři, který sdílí mou chuť tyto odpovědi hledat se pokusím nějaké nabídnout vzápětí. Na tomto místě bych rád pouze objasnil, čím je ona komplikovanost zapříčiněna a zároveň připojil několik poznámek ohledně formy a struktury textu, čímž snad bude ono hledání odpovědí usnadněno.

Relativní složitost a hutnost textu je výslednicí dvou protichůdně působících faktorů: na straně jedné vstupujeme do teoreticko-právní diskuse v její již pokročilé fázi, takže by ideálně mělo být řečeno mnohé předcházející, aby bylo lze zasadit všechny poznatky do širšího kontextu a vyložit je tak v jejich komplexnosti, na straně druhé je ovšem prostor k tomu vyhrazený předem limitován. S přihlédnutím k faktu, že si tato práce neklade ambici být populárně-naučnou, nýbrž se obrací především k okruhu odborníků a odbornic znalých práva, rozhodl jsem se vyřešit uvedený rozpor tím, že budu na straně čtenáře předpokládat znalost některých

¹ Jedná se o grantový projekt GA ČR č. P 408/10/1599.

elementárních právně-teoretických pojmů, jejichž objasňování omezím v lepším případě na nezbytné minimum. Týká se to zejména pojmů realizace a interpretace práva, standardní a nadstandardní metody výkladu, výkladové cíle a některých dalších. V případě potřeby odkazuji jednak na použité zdroje, jednak na svůj starší článek k tomuto tématu². Obširnější objasňování v tomto směru by koneckonců stejně nebylo než redundantním opakováním učebnicových definic jiných autorů, s nimiž jsou ti, jimž je můj esej primárně určen důvěrně obeznámeni a rozcházelo by se tudíž se samotným smyslem této práce. Ušetřený prostor hodlám věnovat analýze relace obou fenoménů touto prací uchopovaných, tedy vztahu práva a jazyka, jelikož jde o téma, které s jazykovým výkladem úzce souvisí a přitom je většinou opomíjeno. Navíc tak bude připravena půda pro následující pasáže.

Po tomto úvodu následuje konfrontace dvou základních pojetí toho, co je význam výrazu, z nichž jedno je přijímáno českou právní teorií a druhé obhajují. Existují pochopitelně i další možné přístupy k pojetí významu, jakož i celá řada variant oněch dvou základních, které ale pro přehlednost nerozebírám. V tomto smyslu je má práce ahistorická – nejde o snahu být ve stručnosti shrnout vývoj myšlení v otázce vztahu jazyka a práva, nýbrž o konfrontaci dvou konkrétních přístupů, které jsem zvolil, protože je považuje z určitých důvodů za prototypické. Čtenáře, který by projevil zájem o rekonstrukci historického pozadí vzniku uvedených i nezmíněných teorií opět odkazuji na použité zdroje.

Text je členěn do kapitol, jednotlivé kapitoly pak do dílů, způsob citování se přidrží normy ČSN ISO 690. Kurzívou jsou proloženy cizí, zejména latinská slova a dále slova se zdůrazněným významem. Hranaté závorky užívám pro znázornění výslovnosti u starořeckých výrazů, které neuvádím v touze exhibovat svými znalostmi, jež jsou u tohoto jazyka ostatně bohužel jen skromné, nýbrž z úcty k tradičnímu obsahu, jenž si dle mého zaslouží i tradiční formu.

Děkuji Janě Chmelařové za překlad resumé a Lukáši Frélichovi za formální úpravu textu.

² Švára, O.: Prošla již právní filosofie svým obratem k jazyku? Všechno – časopis českých právníků, ročník 2010, s. 60.

1. Tři dobré důvody, proč chápat porozumění právu jako jazykový problém

Vzhledem k tomu, že otázky související s jazykem nejsou v právně-teoretické nauce běžně traktovány, nabízí se hned zkraje pochybnost, zda do její domény vůbec patří. Nejde snad o problematiku výlučně lingvistickou, případně analyticko-filosofickou³? Jsem přesvědčen o tom, že opak je pravdou, neboť mám za to, že vážně míněné pokusy o využití poznatků vydobytých oběma ne-právními disciplínami mohou představovat impuls pro další rozvoj právní vědy. Nebál bych se dokonce tvrdit, že lze jen stěží přecenit význam, jaký má pro právníky jazyk. Začněme tím, že ukážeme, co toto smělé tvrzení odůvodňuje.

1.1. *Jazyk je nutnou podmínkou poznání práva*

V nejširším smyslu lze konstatovat, že i právníci jsou jenom lidé, a proto pro ně jako pro všechny ve společenství žijící tvory platí, že se potřebují dorozumívat – a právě jazyk je nejdůležitějším nástrojem komunikace. Jazyk je však zároveň i něčím víc než jen instrumentem pro výměnu informací: je integrální součástí bytí každého člověka, součástí, jež ho s jedněmi spojuje, od druhých odděluje a předurčuje tak charakter jeho vztahů k ostatním lidským bytostem, formuje jeho myšlení, dává světu, v němž žije strukturu, čímž ho činí srozumitelným a v neposlední řadě odemyká bránu do světa kultury a vzdělanosti a zajišťuje tak kontinuitu předávání zkušeností předešlých generací.⁴ Sepětí těchto dvou vrstev jazyka, té instrumentální i oné fundamentální, nejlépe vystihla intuice obou jazyků klasické vzdělanosti: starořečtina tím, že označovala člověka slovy ζῷον λόγον ἔχον [zoon logon echon], tedy jako živočicha majícího λόγος [logos], což znamená „slovo“, avšak současně i „rozum“; latina tím, že užívala slova *communicatio*, které znamená nejen „rozmluvu“, nýbrž i „sdílení“, „účast“, zkrátka to, co je lidem nějak společné.⁵

Kdyby nebylo jazyka, byl by prostor pro komunikaci mezi lidmi omezen prakticky jen na mimiku a gestikulaci, takže by stupeň rozvoje lidského myšlení, úroveň společnosti a společenských vztahů (ať už se tím myslí cokoliv) vykazoval jen velmi nízkou úroveň a totéž by nutně platilo i o právu, pokud by něco hodné toho jména ve světě bez jazyka vůbec existovalo.

³ Výraz „analytická filosofie“ je jiným označením pro filosofie jazyka.

⁴ Halík, T.: *Oslovit Zachea*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 27.

⁵ Blíže k tomu např. Sokol, J.: *Filosofická antropologie: Člověk jako osoba*. 2. vydání 2. Praha: Portál, 2008, s. 63 a n.

Lze si totiž jen stěží představit genezi tak složitého systému ve světě lidí, jimž se univerzum jeví jako impresionistický obraz bez ostrých kontur, jež mezi věcmi a jevy vnímají ti, kdož vládnu jazykem a jsou tudíž schopni jednotlivé věci a jevy od sebe oddělit a dát jim tak samostatnou existenci – tím, že je pojmenují.⁶ Nejde přitom jen o to, že bychom prostřednictvím gest jen sotva někomu vysvětlili, co je to trestný čin, akcie na majitele nebo třeba fyzická osoba, navrhovaná teze je silnější: dokud tyto entity nepojmenujeme, žádná z nich pro nás neexistuje, a to v tom smyslu, že ji jako samostatnou, od ostatních oddělenou nevnímáme.

Někdo by sice mohl namítnout, že propůjčit věcem samostatnou existenci lze i tak, že na ně ukážeme, v takovém případě však vyvstává problém tzv. *nevymezitelnosti reference*⁷, který spočívá v námitce, že jiní lidé neví, o čem se s nimi prostřednictvím gest pokoušíme porozumět, jelikož principiálně nemohou vědět, na co ukazujeme, nebo přesněji, co všechno patří k věci, na kterou ukazujeme. Ukáží-li např. rukou na nějaký kus země a řeknu slovo „pozemek“, nemá ten, komu svůj projev adresuji jistotu, zda „pozemkem“ míním pouze určitou vrstvu půdy, nebo se slovem pozemek označuje nejen část zemského povrchu, nýbrž i stavba s ním spojená⁸, nebo mám aktuálně na mysli jen nějaký stav pozemku apod. Aby těchto subtilních úvah nebylo málo, dodejme, že omezená je v takovém případě nejen posluchačova možnost zjistit, co slovem „pozemek“ míním, ale i má schopnost ověřit, zda dotyčný skutečně pochopil, co je významem daného slova. Je sice pravda, že čím víc pozemků označí správně slovem „pozemek“, tím vyšší je *pravděpodobnost*, že správně pochopil význam onoho slova, to však nezaručuje, že někdy v budoucnu tato praxe neselže, např. tak, že dotyčný použije slovo „pozemek“ ve významu „podlahová plocha bytu“.⁹

I kdybychom však tento důmyslný postřeh ignorovali, platilo by, že ve světě bez jazyka by předmět komunikace tvořily jen hmotné předměty¹⁰ a to ještě jen ty z nich, jež by byly v době komunikace právě přítomné, takže by byl obsah takové komunikace nutně primitivní a rozhodně by nepostačoval k vytvoření něčeho alespoň vzdáleně připomínajícího právo. Z toho vyplývá, že jazyk je nutnou podmínkou vzniku práva, což samo o sobě vypovídá něco netriviálního o povaze práva a ospravedlňuje tak další zkoumání vztahu práva a jazyka.

⁶ Srov. v této souvislosti biblické pasáže Gen 1, 3: „Bůh *řekl*: ‚Ať je světlo!‘ - a *bylo* světlo“ a J 1, 1: „Na počátku bylo Slovo, ...“.

⁷ V angličtině „*inscrutability of reference*“.

⁸ Neboli: zda platí zásada „*superficies solo cedit*“.

⁹ Švára, O.: Prošla již právní filosofie svým obratem k jazyku? Všechno – časopis českých právníků, ročník 2010, s. 68.

¹⁰ Jelikož na nehmotné „předměty“, např. na dobré mravy, principiálně ukázat nelze.

Vzhledem k tomu ale, že svět bez jazyka je myslitelný jen coby myšlenkový experiment¹¹, je přiměřenější brát jazyk nejen jako nutnou podmínku existence toho, co jsme zvyklí identifikovat jako právo, nýbrž zároveň jako klíč k jeho pochopení. Naše poznání světa – včetně světa práva jako jeho výseče – se totiž vždy uskutečňuje skrze nějaký jazyk, jenž ovlivňuje způsob, jakým světu (a právu) porozumíme, takže jazyk formuje před-porozumění, s nímž ke zkoumání práva přistupujeme. Což je další pádný argument proto, abychom propojili domény nauk právních a jazykozpytných: poctivý vědec nemá po vzoru pozitivistů předminulého století vést marný boj o oproštění se od svého předporozumění, nýbrž ho musí podrobit zevrubné reflexi, aby byl s to rozpoznat, jakým způsobem toto předporozumění ovlivňuje jeho rozumění – tomu, o čem bádá.

A jak už bylo naznačeno, i to, co je skrze jazyk poznáváno je jazykem v rozhodující míře ovlivněno. Konkrétní obsahy a formy práva jsou totiž vždy manifestací způsobu, jakým konkrétní společenství lidí žijících v určitém čase na určitém místě rozumí samo sobě, vztahům mezi svými členy, jejich vztahu k těm, kdo ke společenství nepatří, morálce a tradicím převzatým od předků apod. A tyto faktory jsou substanciálně spolutvořeny jazykem daného společenství.

Naše úvahy by se mohly dále ubírat i mnoha jinými zajímavými cestami. Zaujala mne např. myšlenka, že právo z jazyka nejen vychází, ale je *jako* jazyk. V obou případech se totiž jedná o „nejsofistikovanější systémy sociálních pravidel, které lidské společnosti mají“, jež „poskytují řešení problémů, jimž čelí lidé, kteří potřebují kooperovat, avšak zároveň si navzájem jen omezeně rozumí“.¹² Stránky ale neúprosně ubývají, ukončíme proto tuto krátkou analýzu průběžným závěrem: nakolik platí, že faktory determinující právo jsou samy podstatně ovlivněny jazykem a lze je pouze skrze jazyk zkoumat, natolik platí, že ani právu nelze porozumět bez porozumění jazyku, *quod erat demonstrandum*.

¹¹ Jak dokazuje skutečnost, že lidské společenství bez jazyka neexistuje. Srov. Sokol, J.: Filosofická antropologie: Člověk jako osoba. Vydání 2. Praha: Portál, 2008, s. 63 a n.

¹² Blíže k tomu Endicott. T. A. O.: The Oxford Handbook od Jurisprudence and philosophy of law. Edited by Coleman, J., Shapiro, S. Oxford University Press, 2004, s. 937.

1.2. Bez jazyka by nebylo právního života

Jazyk je pro právníka významný i v jiné, řekněme o něco přízemnější rovině. Důvěrně ji znají i ti, kteří si kvůli vytíženosti právní praxí nebo z jiných důvodů nepotrpí na pěstování spekulací o vztahu jazyka a práva – a jazyk prostě používají: k psaní rozsudků, žalob, závětí či smluv; k přesvědčování soudu o správnosti svého právního názoru, klienta o své kompetentnosti, studentů o své erudici... a tak bychom mohli pokračovat. Schopnost obratně zacházet s formou i obsahem jazyka je něčím, co si široká veřejnost s právníky přirozeně spojuje, co od nich očekává a dle čeho je často rozděluje na dobré a špatné. Prvním kolegou, který si to jasně a rozlišeně uvědomil – zřejmě proto, že ho živilo psaní soudních řečí – byl prominentní athénský politik, řečník a právník Démosthenes a od jeho dob se o tom dříve či později přesvědčí většina z těch, kdo přijdou s právem do styku. Dnes je tento aspekt vztahu práva a jazyka podrobován zkoumání zejména v dílech pojednávajících o právní argumentaci, rétorice a normotvorbě.

1.3. Jazyk jako nutná podmínka realizace práva

Někdo by však mohl namítnout, že ani tím, že je člověkem, ani tím, že je člověkem v jistém smyslu živícím se prací s jazykem se právník neodlišuje od osob vykonávajících mnoho jiných lidských činností, takže z doposud řečeného nevyplývá, že je smysluplné, aby právníci vynakládali úsilí směřující k zevrubné znalosti fenoménu jazyka. Nestačí snad, mohli by kritici pokračovat, krátce popřemýšlet o vztahu práva a jazyka, osvojit si základy obratného vyjadřování a pak už se věnovat jen právu samotnému s tím, že všechny další úvahy o povaze jazyka budou přenechány jazykovědcům? Ano i ne. Na jednu stranu jsme výše dokázali, že nic takového jako právo *an sich* neexistuje, každé právo je v rozhodující míře tvořeno různými jazykovými promluvami, ať už psanými nebo mluvenými, a skrze perspektivu nějakého jazyka je vždy nahlíženo. A platí, že každá jazyková promluva a ta jazykově-právní dvojnásob pak vždy volá po výkladu, jak pregnantně vyjadřuje známý Habärleho výrok „neexistují žádné právní normy, existují toliko interpretované právní normy“¹³, z čehož vyplývá, že „jedním z předpokladů interpretace autoritativních textů je poznávání zvláštností jazyka, ve kterém jsou tyto texty zformulovány“.¹⁴ Výklad právních norem ovšem není činností samoučelnou, nýbrž je prováděn zejména s ohledem na následnou aplikaci práva a je proto nutné, aby byl prováděn efektivně, takže „je vhodné, aby právníci učinili součástí své jazykové kompetence jen ty znalosti, které v dostatečné míře zajišťují relativní přesnost, jednoznačnost, konstantnost a srozumitelnost jejich vyjadřování a hlubší úvahy o těchto znalostech samých

¹³ Holländer, P.: Filozofie práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 214.

¹⁴ Tamtéž, s. 215.

přenechali v rámci meziodvětvové dělby práce lingvistům, translato­logům, bohemistům a jiným odborníkům a toliko těžili z plodů jejich bádání v příslušném oboru“.¹⁵

Máme-li ovšem naši úvahu dovést až do konce, je i zde třeba nevzdávat se dialektického charakteru započatého diskursu, učinit další krok a právě řečené opět zčásti zpochybnit. Kromě toho, že tak získáme komplexnější představu o problematice vztahu jazyka a práva, připravíme si tím zároveň půdu pro správné pochopení následující látky.

Jedná se o to, že minimálně z pohledu poctivého právního teoretika by se dělba práce mezi vědeckými disciplínami měla zdát být mnohem spíše otázkou *rozumné míry* než černobíle postaveného „ano – ne“. Co tím myslím? Právní filosof by se měl mít na pozoru a neměl by přenechávat „řešení některých důležitých otázek ‚jiným odborníkům‘ jen proto, že přínos jejich řešení pro praxi není na první pohled zřejmý, nýbrž se jimi aktivně zabývat, a to minimálně ze dvou důvodů. Ten méně závažný je nasnadě: poznatky zdající se být pro právní vědu *prima facie* irelevantní se později mohou ukázat velmi užitečnými a je jedním z úkolů právního teoretika, aby tento jejich potenciál odhalil a upozornil na něj. Druhý důvod je významnější, neboť nesouvisí se zkoumanými jednotlivinami, ale s podstatou samotné aktivity zkoumání: má-li být činnost, kterou se právní filosof pokouší provozovat vůbec hodna jména *φιλοσοφία* [filosofia] v původním významu tohoto slova, nemůže být omezena pouze na definování pravidel vytváření srozumitelných a přesných textů právních předpisů a jejich úspěšné interpretace, to vše na bázi definic výrazů typu ‚jazyk‘, ‚slovo‘, ‚sémantika‘ apod. převzatých bez dalšího z jazykovědných slovníků, nýbrž musí se zabývat i obecnějšími otázkami, jež vedou toho, kdo je klade k získání nikoli pouhé ‚řemeslné dovednosti‘¹⁶, nýbrž k opravdovému poznání¹⁷ na poli vztahu jazyka a práva, třeba i takovému, jež na první pohled neslouží žádnému konkrétnímu cíli“.¹⁸

¹⁵ Švára, O.: Prošla již právní filosofie svým obratem k jazyku? Vše­hrd – časopis českých právníků, ročník 2010, s. 60.

¹⁶ Slovy klasických filosofů *τεχνη* (techné).

¹⁷ Slovy klasických *ἐπιστήμη* (epistémé).

¹⁸ Švára, O.: Prošla již právní filosofie svým obratem k jazyku? Vše­hrd – časopis českých právníků, ročník 2010, s. 60.

1.4. O čem nás důležitost jazyka v právu informuje?

Na pozadí předložených argumentů nelze nevyvodit závěr, že bez poznání jazyka a pravidel jeho fungování nemůžeme získat úplnou a konzistentní teorii toho, co je právo. Otázka po povaze jazyka se tím stává natolik naléhavou, že ji už nelze déle nechávat bez odpovědi

2. Co je to jazyk?

Jen odpověď na tuto otázku by ovšem vydala na samotnou knihu, spíše však knihovnu. Začněme proto následující kapitolu tím, že nabídneme jednoduchou, relativně srozumitelnou definici a dalším diskusím o ní se vyhneme tak, že určíme, co nás pro potřeby naší úvahy na jazyku zajímá a co už nikoli.

2.1. Jazyk a řeč

Jazyk lze nejobecněji definovat jako specificky lidskou schopnost osvojit si a používat nějaký symbolický komunikační systém.¹⁹ Od jazyka jako schopnosti tento systém používat odlišujeme²⁰ řeč, která je aktualizací této schopnosti v praxi.²¹ Hlavním charakteristickým rysem jazyka (a tím i řeči) je jeho dvojitá artikulace, tj. členění textu do slov a slov do hlásek.²² Velmi zjednodušeně můžeme doplnit, že v rámci jazyka rozlišujeme rovinu sémantickou, kterou tvoří významy jednotlivých slov a dále rovinu syntaktickou, jež zahrnuje pravidla spojování slov do vět. Obě vrstvy jazyka jsou důležité: slova bez významů by byla jen nesmyslnými zvuky, ovšem i významu-plná slova by byla jen neživými artefakty, kdyby nebyla použita ve větách, podobně jako mlýnek na kávu, kterému dává plný význam teprve to, že je používán ke svému účelu.²³

Nás ovšem bude zajímat zejména rovina sémantická, rovina významů slov, protože právě ona má k právu zvlášť úzký vztah. Dokazuje to mimo jiné skutečnost, že pokud právně-teoretická literatura nepřechází vztah práva a jazyka mlčením, jak pohříchu často činí, ignoruje většinu toho, co bylo o vztahu práva a jazyka řečeno výše a přistupuje bez dalšího právě k výkladu procesu interpretace práva, resp. k tomu, jakou roli hrají významy slov v rámci jeho nejdůležitější složky – v jazykovém výkladu. Abychom obnažili deficienci tohoto reduktivního přístupu v celé jeho nahotě a současně učinili zadost potřebě alespoň elementární definice interpretace práva²⁴, podíváme se nyní na to, jak je problematika jazykového výkladu podána u vybraných zástupců české právně-teoretické nauky.

¹⁹ Blíže k tomu např. Černý, J.: Malé dějiny lingvistiky. Praha: Portál, 2005, s. 11 a n.

²⁰ Distinkci „jazyk – řeč“ zavedl na začátku XX. stol. švýcarský jazykovědec Ferdinand de Saussure.

²¹ Blíže k tomu Sokol, J.: Filosofická antropologie: Člověk jako osoba. 2. vydání. Praha: Portál, 2008, s. 63 a n.

²² Černý, J.: Malé dějiny lingvistiky. Praha: Portál, 2005, s. 17.

²³ Kolman, V.: Filosofie čísla. Základy logiky a aritmetiky v zrcadle analytické filosofie. Praha: FILOSOFIA, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, 2008, s. 249.

²⁴ K tomu, proč pojem „interpretace práva“ rozebírám takto povrchně prosím vizte úvodní poznámku.

2.2. *Jak povahu jazyka (ne)nahlíží česká právně-teoretická nauka?*

Houbová zdůrazňuje, že práce s právními texty hraje zvláště významnou roli v rámci kontinentálního právního systému když interpretaci charakterizuje jako „proces zjišťování obsahu právních norem ze slovního textu tzv. psaného práva“.²⁵ Holländer svůj výklad o interpretaci práva začíná zavedením rozlišení dvou základních funkcí jazyka užívaného v právu: „Právní jazyk plní jednak funkci jazykového vyjádření právních norem a jednak funkci informační – prostřednictvím právního jazyka sděluje zákonodárce adresátům právních norem druhy povinnostního, resp. dovoleného chování.“²⁶ O právním jazyce dále uvádí, že „je souhrnem odborných právních termínů se všeobecným základem přirozeného jazyka a s termíny jiných odborných jazyků²⁷(...), přičemž část slovního základu přirozeného jazyka si zachovává nezměněný význam, anebo nabývá pozměněného, resp. zpřesněného významu, kterého lze mimo jiné dosáhnout pomocí legálních definicí.“²⁸ Teze obou autorů lze chápat jako dobré uvedení do problematiky, nicméně klíčové otázky, jejichž zodpovězení by nám umožnilo se s problematikou nejen seznámit, nýbrž ji i pochopit, nejsou ani nastoleny. Co to znamená, že se význam slov zpřesňuje? Jakým mechanismem se tak děje? V čem spočívá podstata autoritativního definování významů slov? A tak dále.

Gerloch uvádí, že cílem interpretace je „objasnit smysl textu, zejména s ohledem na následnou aplikaci práva“²⁹, přičemž dodává, že mezi standardní postupy interpretace práva se řadí zejména jazyková neboli gramaticko-sémantická metoda, jež se zaměřuje „na jazykovou stránku textu“³⁰ a „spočívá na gramatické a sémantické analýze právního textu. Pomocí této metody dospíváme k základním poznatkům o smyslu jednotlivých slov. Zkoumá složení věty (podává syntaktický výklad), význam jednotlivých slov ve spojení s jinými (gramatický výklad). Také vykládá význam použitých slov (sémantický výklad).“³¹ O tom, co je onen smysl textu, v čem spočívá a jakým způsobem probíhá zkoumání složení věty v něm se však v knize nedočteme.

²⁵ Harvánek, J. a kol.: *Teorie práva*. 2. opravené vydání. Brno: Masarykova univerzita, Edice učebnic PrF MU v Brně, 2004, s. 172.

²⁶ Holländer, P.: *Filozofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 215.

²⁷ Tamtéž, s. 217.

²⁸ Tamtéž, s. 217 – s. 218.

²⁹ Gerloch, A.: *Teorie práva*. 5. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 139.

³⁰ Tamtéž, s. 147.

³¹ Tamtéž.

Prakticky totožně podává problematiku jazykového výkladu i učebnice „Teorie práva“ autorů Boguszaka, Gerlocha a Čapka³², přičemž posledně jmenovaný navíc doplňuje, že právní norma, k jejímuž zjištění proces interpretace směřuje, „není zcela totožná s textem právního předpisu“³³, k čemuž se však jedním dechem dodává, že právní norma „je a musí být v přísném souladu s textem slovního vyjádření v normativního aktu nebo jiném pramenu práva“.³⁴ Jak se ovšem může právní norma odlišovat od svého jazykového vyjádření a zároveň s ním být v „přísném souladu“? Čapek to vysvětluje lakonickým konstatováním „právní norma je představa povinného chování uložená ve společenském vědomí“ a tak může být bohatší než text, ve kterém je vyjádřena. Máme tomu rozumět tak, že o tom, co je významem normativních výrazů, např. slov „zcižit“, „zabití“ nebo „plat“ rozhodují zrovna převládající *představy*? To je poměrně kontraintuitivní tvrzení, jelikož dokud se nad otázkou významu slov důkladně nezamyslíme, podvědomě cítíme, že význam slov by měl být v nějakém smyslu objektivní, když se na něm s ostatními členy jazykového společenství víceméně shodneme. Nedokazují snad právě uvedené příklady slov, že ve „společenském vědomí uložené představy“ nezřídkou stojí v ostrém nesouladu s textem předpisů? A neznamená to dokonce, že jeden text právního předpisu může vyjadřovat – v závislosti na měnících se představách svých adresátů – několik různých norem? Není pak mnohem spíše účinnou ta z přijatelných interpretačních variant, jež byla zvolena autoritativně?

2.3. Jazyk jako souhrn reprezentací

Čestnou výjimku v rámci naší právně-teoretické nauky představuje publikace Filipa Melzera „Metodologie nalézání práva“³⁵, která vykládá problematiku jazykového výkladu v podobě uceleného systému a způsobem vědecky poctivým, tzn. že začíná u výkladu základních pojmů, s nimiž autor pracuje.³⁶ I Melzer vychází z představy rozdílu mezi právní normou na straně jedné a jejím jazykovým vyjádřením na straně druhé, místo problematického „společenského vědomí“ však používá k vysvětlení této diference o poznání srozumitelnější metaforu o normě coby myšlenke, která je – nikoli zrcadlovým – obrazem svého jazykového vyjádření. Nechejme už promluvit autora samotného, přičemž mu záměrně ponechme větší prostor, jelikož jeho definici následně podrobíme důkladnému rozboru a mnohokrát se k ní vrátíme:

³² Boguszak, J. – Čapek, J. – Gerloch, A.: Teorie práva. Praha: Aspi Publishing, 2004.

³³ Tamtéž, s. 82.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Melzer, F.: Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace. Praha: C. H. Beck, 2010.

³⁶ Je spravedlivé poznamenat, že je to nepochybně dáno i tím, že zatímco Melzerova kniha je monografií zaměřenou na interpretaci práva, předchozí zmíněné publikace se řadí mezi učebnice celé materie teorie práva a jejich autoři tudíž jistě neměli prostor a motivaci zabíhat v otázce jazykového výkladu do detailů.

„Všeobecně je přijímáno, že interpretace (výklad) je přiřazováním významu, resp. smyslu znakům. Také výklad právního předpisu směřuje ke zjištění jeho významu, smyslu.³⁷ Text právního předpisu představuje komunikační prostředek, kterým zákonodárce hovoří k adresátům právní regulace. Naproti tomu právní norma je myšlenkou obsaženou v tomto projevu, která však nemusí zrcadlově odpovídat zákonodárcovu pokusu o její jazykové vyjádření.“³⁸ Text právního předpisu, tedy zmíněný komunikační prostředek, je adresátům srozumitelný, jelikož zákonodárce z racionálních důvodů respektuje pravidla jazyka, kterým se vyjadřuje. A o jaká pravidla se jedná? O nám už známá pravidla sémantická a syntaktická: „Slovní zásobu tvoří slova a sousloví příslušného jazyka. Slovo představuje určitý znak, se kterým jazyk spojuje nějaká věcná význam. Je tedy pojmenováním předmětů, jevů, dějů, vlastností, okolností a vztahů, které existují ve skutečnosti nás obklopující a námi vytvářené nebo myšlené, dále jsou vyjádřením našeho poměru ke skutečnosti i našich citů a vůle. (...) Tyto významy můžeme najít v jazykových slovnících.“³⁹

Právě popsané pojetí jazyka a významu slov v něm je prototypickým shrnutím pozice, která se v tradici analytické filosofie označuje jako reprezentacionalistická teorie. To proto, že slova jazyka jsou chápána jako jména reprezentující mimo-jazykové entity, to jest věci v širším smyslu⁴⁰. Lze to vyjádřit i tak, že slova jsou jako štítky či nálepky, které my lidé „připevňujeme“ k různým fragmentům reality.

2.4. Nauka o třech oblastech významu pojmu

Problém je ovšem podle reprezentacionalistů v tom, že ne vždy je jasné, jaké předměty, jevy, děje, vlastnosti, okolnosti či vztahy lze pod význam určitého výrazu podřadit a jaké už nikoli, protože jazyk se vyznačuje určitou mírou neurčitosti. To platí pro jazyk obecný, kde to ale nečiní zvláštní problémy, platí to ovšem i pro jazyk právní, u něhož je však neurčitost významů slov třeba korigovat, a to s ohledem na princip právní jistoty. Z téhož důvodu, tedy kvůli šetření principu právní jistoty, je zároveň nezbytné jednak zachovat relativní srozumitelnost právních předpisů a dále určit, kdy se lze při interpretaci práva uchýlit k jiným výkladovým metodám než k metodě jazykového výkladu a kdy lze právo dotvářet pomocí analogie.⁴¹

³⁷ Melzer, F.: Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 78.

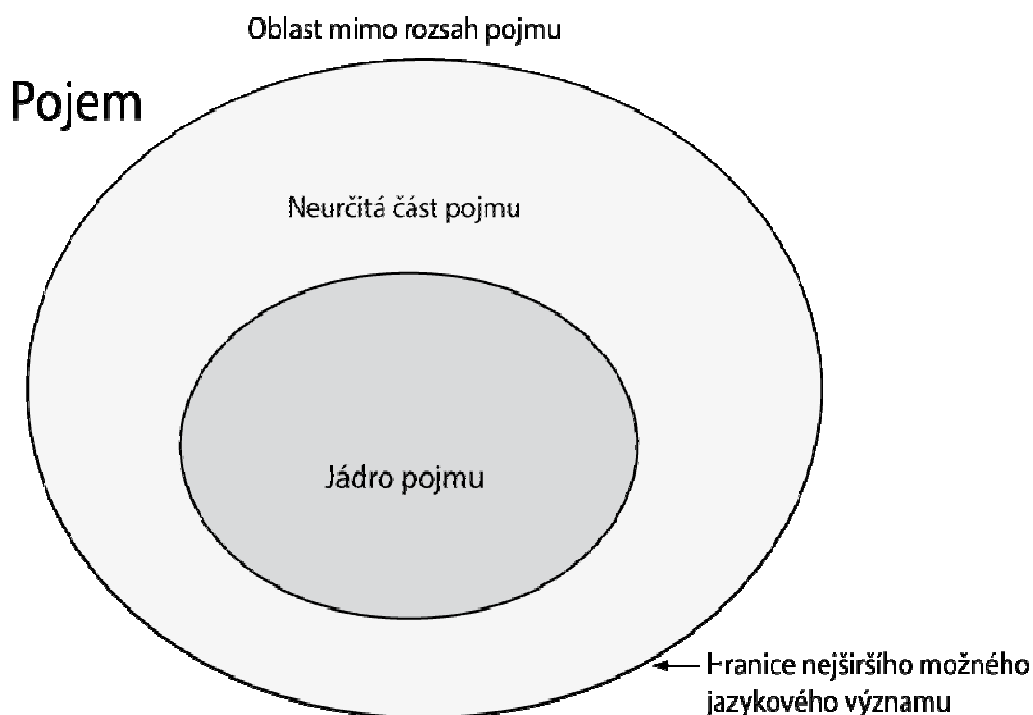
³⁸ Tamtéž, s. 88.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tedy nejen hmotné předměty, ale i zmíněné jevy, děje, vztahy apod.

⁴¹ Melzer, F.: Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 90 a n.

Metodologickým nástrojem vymezení hranic mezi uvedenými činnostmi je rozdělení sémantického pole toho kterého právního pojmu do tří oblastí: jádra, neurčité části a oblasti mimo rozsah pojmu. Jádro pojmu zahrnuje jevy a „předměty, které by prakticky každý příslušník příslušného jazykového prostředí subsumoval pod daný pojem. Např. každý příslušník českého jazykového prostředí by subsumoval pod pojem ‚strom‘ vzrostlý dub. Neurčitá část pojmu (...) zahrnuje jevy, předměty, které by některý příslušník daného jazykového prostředí podřadil pod příslušný pojem, jiný však nikoli. Např. bonsai by pod pojem strom všichni příslušníci jazykového prostředí nepodřadili (...).“⁴² Konečně do oblasti mimo rozsah pojmu náleží „jevy, předměty, které by prakticky žádný příslušník daného jazykového prostředí pod příslušný pojem z jazykového hlediska nepodřadil.“⁴³ Celou tuto definici lze znázornit pomocí přehledného diagramu⁴⁴:

⁴² Melzer, F.: Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 90 a. n.

⁴³ Tamtéž, s. 98.

⁴⁴ Při jeho tvorbě jsem se inspiroval nákresem, jaký je uveden v Melzerově publikaci.

2.5. *K čemu nás reprezentacionalismus zavazuje*

Na první pohled se jedná o intuitivní a plausibilně znějící vysvětlení toho, jak funguje jazyk a co tvoří významy slov v něm, které se navíc zdá být v souladu i s naší běžnou zkušeností. Je však třeba mít na zřeteli, že v základech reprezentační teorie jazyka spočívá několik premis, jejichž přijetí má závažné filosofické konsekvence, které bychom si měli uvědomit ještě před tím, než tuto nauku akceptujeme. První z nich lze označit za epistemologickou: chceme-li zjistit, jaký je význam toho kterého slova, musíme se seznámit s věcí, kterou toto slovo reprezentuje neboli konfrontovat svůj poznávací aparát se skutečností. Z ní vyplývá druhý důsledek, nazvěme ho ontologický – reprezentacionalista musí tvrdit, že svět existuje. Třetí konsekvence vypovídá něco o tomto nutném světě – musí být v posledku tvořen bází, která sestává z věcí, kterým odpovídají slova našeho jazyka.

Díky těmto závazkům, k nimž se později ještě vrátíme, ztrácí reprezentacionalismus to, co na něm bylo přitažlivé – svou jednoduchost a intuitivnost. Výstižně to shrnuje přední český analytický filosof Jaroslav Peregrin: „Tento popis jazyka se možná jeví jako natolik samozřejmý, že se o něm skoro ani nezdá být možné pochybovat. (...) Ve skutečnosti jde ale o obrázek natolik problematický, že nemůžeme udělat nic lepšího, než na něj zapomenout“.⁴⁵ Není bez zajímavosti, že muž, který analytickou filosofii jako takovou spoluvytvářel a který dal reprezentační teorii jazyka vědeckou artikulaci, rakouský filosof Ludwig Wittgenstein, došel v průběhu svého života k podobnému závěru. Nesnažil se svůj filosofický rozvrh opravovat a vylepšovat dílčími opravami, zavrhl ho jako takový, k nemalému zděšení svých nekritických obdivovatelů. Ukázal tak velkou osobní rozhodnost, jako v minulosti už několikrát, např. když se coby příslušník jedné z nejbohatších evropských rodin zřekl svého podílu na dědictví a živil se jako zahradník a učitel.

Abychom nahlédli slabá místa reprezentační teorie, nevystačíme si ovšem s její zjednodušenou verzí, musíme jít až do jejích nejzazších důsledků, tak jak to učinil rakouský filosof ve svém proslulém spisu *Tractatus logico-philosophicus*.

⁴⁵ Peregrin, J.: *Filozofie pro normální lidi*. Praha: Dokořán, 2008, s. 65.

2.6. Proč nejsem reprezentacionalistou

Wittgenstein vyšel z už zmíněného předpokladu, že věci jsou reprezentovány symboly – slovy a doplnil, že kombinace věcí jsou zastupovány kombinacemi slov, tedy větami. Pokud se ve světě aktuálně vyskytují situace, o nichž mluvíme, pak jsou naše věty pravdivé, pokud nikoli, jsou nepravdivé.

Ilustrujme to příkladem. Slovo „závěť“ představuje v obecném jazyce určitý znak – zvuk tvořený souhláskami a samohláskami o daných frekvencích v případě mluveného projevu, resp. posloupností písmen ‘z’, ‘á’, ‘v’, ‘ě’, ‘t’ v případě projevu písemného. Významem tohoto znaku jsou reprezentované entity – listiny, na kterých je zachycena poslední vůle nějaké osoby. V právním jazyce je pak dle stoupenců reprezentační teorie jazyka význam zpřesněn, takže lze uvést třeba toto: významem slova „závěť“ je jednostranný právní úkon zůstavitele, kterým zůstavitel určuje, komu připadne jeho majetek v případě smrti. Slovo závěť můžeme dále kombinovat s jinými slovy do vět, které jsou pravdivé, jsou-li aktualizovány příslušnou situací a *vice versa*. Čteme-li například, že „Karel nezřídil závěť formou notářského zápisu, ačkoli to bylo zákonem vyžadováno“, je tato věta pravdivá, pokud se ukáže, že Karel tak v reálném světě skutečně neučinil.⁴⁶

Kdyby tomu tak bylo, pak by skutečně platilo všechno to, co jsme si řekli v oddílu 2.3., mimo jiné tedy, že významy slov můžeme najít v jazykových slovnících. Je dvojnásob vtipné, že právě toto nejméně podezřelé místo celé reprezentacionalistické definice je zároveň jejím kritickým bodem a úvaha, která to dokazuje je až geniálně jednoduchá. Uvažte následující: kdyby byly významem slov věci, pak by bylo skutečně možné katalogizovat ho ve slovnících, např. ve slovnících právních výrazů. Jak bychom ale věděli, jaký je význam těch slov, skrze které bychom definovali? Definovali bychom ho prostřednictvím jiných slov. Už tušíte? Museli bychom vymezit význam dalších a dalších slov *ad infinitum*. To znamená, že bychom buď definovali prostřednictvím výrazů, jejichž význam neznáme (pokud bychom na tuto hru nepřistoupili), nebo bychom potřebovali jazyk o nekonečně mnoha slovech a propadli nekonečnému regresu. Slovníkový význam výrazu „závěť“ je definován následovně: „Jednostranný právní úkon fyzické osoby, kterým nakládá svým majetkem pro případ smrti.“⁴⁷ Jak ale víme, co je významem slov „nakládat“, „majetek“ nebo třeba „smrt“?

⁴⁶ Švára, O.: Prošla již právní filosofie svým obratem k jazyku? Všehrd – časopis českých právníků, ročník 2010, s. 66.

⁴⁷ Madar, Z. a kol.: Slovník českého práva. 3. vydání. Praha: Linde, 2002, s. 1788.

2.7. *Lze reprezentativní teorii zachránit?*

Nabízí se dva způsoby, jak to udělat. „Jedna možnost je říci, že význam těchto slov je v obecném jazyce už natolik zřejmý, že tato slova nepotřebují interpretaci. To ale jednak není pravda, už proto, že třeba slovo „majetek“ má v různých kontextech – včetně různých právních předpisů – různý význam, který nemusí být vždy jasný ani právníkovi, hlavně to však není odpověď, s jakou by se měla filosofie včetně té právní spokojit, protože to svou podstatou ani odpověď není. Samozřejmě, je-li slovníková definice dostatečně jednoduchá, tak postačuje potřebám praxe a v nějakém smyslu funguje, připomeňme ale, že se neptáme, zda každý zná a je schopen pracovat s významem toho kterého slova, nýbrž v čem spočívá to, co každý u tohoto slova zná a s čím pracuje.“⁴⁸

Druhá možnost jak se vyhnout paradoxu v samém srdci reprezentacionalismu by mohla spočívat v tom, že význam slov ve slovníkových definicích nebudeme vysvětlovat prostřednictvím slov jiných, ale ukážeme na něj. Z oddílu 1.1. ovšem víme, že kvůli problémům s nevymezeností reference takové řešení nelze akceptovat. Nebo myslíte, že byste dokázali ukazováčkem objasnit význam slova význam slova „právní stát“?

Lze pochopitelně namítnout, že význam složitých výrazů nebo abstraktních pojmů je možné vyložit prostřednictvím takových slov, která jsou jednoduchá a lze na ně ukázat. Tím se ale zapleteme do dalších, nyní už neřešitelných rozporů. Museli bychom totiž nejprve dokázat jednu z konsekvencí reprezentacionalismu, která je popsána v oddíle 2.5., tedy že reálný svět, ona skutečnost v Melzerově definici existuje. Jak ale vědí čtenáři Descarta a fanoušci filmu Matrix, to je nemožné, takže tvrzení typu „slovo je pojmenováním předmětů, jevů, dějů, vlastností, okolností a vztahů, které existují ve skutečnosti nás obklopující“ jsou v lepším případě neverifikovanou a neverifikovatelnou hypotézou, v horším pak jen zbožným přáním. I kdybychom ale brali existenci světa za nepochybnou, platilo by, že lidé vnímají svět subjektivně, takže to, jaké má určité slovo význam závisí na tom, jak vnímá svět ten, kdo ono slovo vyslovuje. Dále bychom museli určit, co jsou ony jednoduché věci, které jsou pojmenovány našimi slovy a na které budeme ukazovat s vítězoslavným výkřikem „vidíš, slovo X znamená právě tohle!“.

⁴⁸ Švára, O.: Prošla již právní filosofie svým obratem k jazyku? Všechno – časopis českých právníků, ročník 2010, s. 66 – s. 67.

Tyto předměty by ale museli být nezávislé na všech ostatních a totéž by logicky muselo platit i o větách o nich. Jenže řekneme-li, že „úplné znění občanského zákoníku na mém stole je šedé“, pak to není věta nezávislá na ostatních, jelikož z ní zároveň vyplývá věta „ono úplné znění není zelené“, „není v mé aktovce“ a mnoho dalších. Wittgensteinovi ani nikomu jinému se nikdy nepodařilo zformulovat ani jediný příklad jednoduché věty, která popisovala jednoduchý předmět, což je nejlepším důkazem toho, že reprezentacionalismus zachránit nelze. Je vnitřně inkoherenční a nejlepší skutečně bude na něj zapomenout.

3. Závěr: musíme odmítnout model třech oblastí významu pojmu?

Pochopitelně nikoli. S mírnou nadsázkou by bylo možné říci, že by to ani nebylo možné, protože model je už v právně-teoretické nauce příliš zažitý. Nebylo by to ovšem ani žádoucí, protože nelze popřít, že je užitečnou pomůckou pro pochopení materie jazykového výkladu právních norem. Pozornějšímu čtenáři nebude nutné připomínat, v čem se plete, pro pořádek to ale zrekapitulujeme.

Lze souhlasit s tím, že v sémantickém poli výrazu můžeme narýsovat pomyslnou hranici mezi jeho jádrem, neurčitou částí a oblastí mimo oblast pojmu. Z důvodů popsaných v této práci ovšem není udržitelné tvrdit, že jde o hranice vymezující množiny reálně existujících věcí.

Mnohem přiměřenější se mi zdá spolu s pozdním Wittgensteinem chápat jazyk nikoli jako soubor pravidel o tom, jak používat slova pojmenovávající věci, nýbrž jako společenskou praxi, která konstituuje významy slov. Takový jazyk se víc než obrazu světa podobá hře v šachy⁴⁹ a slova figurkám. Ty nejsou definovány „svým tvarem ani materiálem (místo koně z ebenového dřeva můžeme při hře použít oblázek, dohodneme-li se na tom, že bude hrát roli koně), nýbrž souborem pravidel, jak s danou figurkou táhnout“⁵⁰. A stejně tak i význam slov není určen věcmi, které tato slova označují, nýbrž pravidly jak tato slova používat. „Pokud bychom např. chtěli objasnit podstatu významu slova ‚jednatel‘, nebylo by správné pátrat po jeho slovníkové definici, ale po větech, ve kterých se slovo ‚jednatel‘ používá, protože, říká Wittgenstein, jsou věty, a nikoli slova tím, čím lze učinit ‚tah v jazykové hře.“⁵¹

Vrátíme-li se k příkladu slova „závěť“, můžeme nyní uvést, že jeho významem je souhrn pravidel typu: „Slovo ‚závěť‘ budeme používat v situaci, kdy hovoříme o jednostranném právním úkonu zůstavitele, kterým tento nakládá se svým majetkem tím, že určí, komu zanechaný majetek propadne po jeho smrti, ale nepoužíváme ho v situaci, kdy jde o úkon, kterým zůstavitel někomu odkazuje jednu věc bez odpovědnosti za dluhy váznoucí na dědictví, protože v tomto případě použijeme slovo ‚odkaz‘. Uvedené objasňuje, jak je možné, že začínající student práv časem pochopí rozdíl ve významu slov ‚závěť‘ a ‚odkaz‘. Jak jsme viděli, reprezentační teorie není s to podat plausibilní vysvětlení tohoto jevu, neboť se obrací

⁴⁹ Peregrin, J.: Kapitoly z analytické filosofie. Praha: FILOSOFIA, nakladatelství Filozofického ústavu AV ČR, 2005, 136 a n. s

⁵⁰ Švára, O.: Prošla již právní filosofie svým obratem k jazyku? Všehrd – časopis českých právníků, ročník 2010, s. 69 – s. 70.

⁵¹ Tamtéž, s. 70.

buď k významu jiných slov (a tím upadá do regresi), nebo odkazuje na fakt, že se náš student konfrontuje v realitě s předměty „závěť“ a „odkaz“, což je ovšem vzhledem k nevymezitelnosti reference pochybné“.⁵²

K nauce o třech oblastech významu pojmu lze při akceptaci jazyka jako hry dodat, že jádro pojmu netvoří věci, nýbrž třída pravidel používání výrazu označujícího danou věc, na kterých se shodne většina členů jazykové komunity. Legální definice neslouží k určování toho, jaké věci patří do sémantického pole určitého pojmu, protože to je nikoli prostředkem, nýbrž cílem legálních definování. Prostředkem je zavádění jazykových pravidel upravujících používání daného pojmu. Neurčitost neurčité části pojmu pak nevyplývá z faktu, že není jasné, zda věc vzhledem ke svým vlastnostem patří do jádra nebo do oblasti mimo rozsah pojmu. Tato neurčitost je rozhodnutelná výlučně uvnitř jazyka, protože je způsobena tím, že mluvčí si nejsou jisti, jakého pravidla se držet. Pokud si například někdo není jistý, zda je suma, kterou dostává na účet koncem měsíce od svého zaměstnavatele mzdou nebo platem, nezbaví se svých pochybností tím, že si tuto věc (bankovky) prohlédne, nýbrž tím, že si osvojí pravidla toho, kdy používat slovo „mzda“ a v jakých kontextech je na místě použít slova „plat“. Nauka o třech oblastech významu pojmu tak nemusí ztratit nic na svém metodologickém významu.

Existují samozřejmě i další pozoruhodná pojetí toho, co je to jazyk a co je významem slov v něm. Na ty se už v této práci nedostane. Pokud se mi však alespoň částečně podařilo přispět do právně-teoretické diskuse způsobem, který čtenáře obohatil, nebude to vadit. Vědci (a ti, kteří doufají, že se jimi stanou) by si totiž měli uvědomit, že jsou věci, které lze do nekonečna rozebírat a jsou jiné, o kterých se nedá mluvit, a proto by se o nich mělo mlčet, protože „i kdyby byly zodpovězeny všechny vědecké otázky, našich životních problémů by se to ještě vůbec nedotklo“.⁵³

⁵² Švára, O.: Prošla již právní filosofie svým obratem k jazyku? Všechno – časopis českých právníků, ročník 2010, s. 69 – s. 70.

⁵³ Wittgenstein, L.: Tractatus logico-philosophicus. Praha: OIKOYMENH, 2007, s. 82 – s. 83.

4. Použité zdroje

1. Boguszak, J. – Čapek, J. – Gerloch, A.: Teorie práva. Praha: Aspi Publishing, 2004.
2. Coleman, J., Shapiro, S.: The Oxford Handbook of Jurisprudence and philosophy of law. Oxford University Press, 2004.
3. Černý, J.: Malé dějiny lingvistiky. Praha: Portál, 2005.
4. Gerloch, A.: Teorie práva. 5. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004.
5. Halík, T.: Oslovit Zachea. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.
6. Harvánek, J. a kol.: Teorie práva. 2. opravené vydání. Brno: Masarykova univerzita, Edice učebnic PrF MU v Brně, 2004.
7. Holländer, P.: Filozofie práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006.
8. Kolman, V.: Filozofie čísla. Základy logiky a aritmetiky v zrcadle analytické filosofie. Praha: FILOSOFIA, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, 2008.
9. Madar, Z. a kol.: Slovník českého práva. 3. vydání. Praha: Linde, 2002.
10. Melzer, F.: Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace. Praha: C. H. Beck, 2010.
11. Peregrin, J.: Filozofie pro normální lidi. Praha: Dokořán, 2008.
12. Peregrin, J.: Kapitoly z analytické filozofie. Praha: Filozofia – nakladatelství Filosofického ústavu Akademie věd ČR, 2005.
13. Sluga, H., Stern, D.: Cambridge companion to Wittgenstein. Cambridge: Cambridge university, 1997.
14. Sokol, J.: Filosofická antropologie: člověk jako osoba. Vydání 2. Praha: Portál, 2008.
15. Švára, O.: Prošla již právní filosofie svým obratem k jazyku? Všehrd – časopis českých právníků, ročník 2010.
16. Wittgenstein, L.: Modrá a hnědá kniha. Praha: Filozofia – nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, 2006.
17. Wittgenstein, L.: Tractatus logico-philosophicus. Praha: OIKOYMENH, 2007.

5. Shrnutí

Práci lze asi nejpřesněji charakterizovat jako odborný esej z oblasti na pomezí teorie práva a právní filosofie. Jejím předmětem je vybraný problém související v širším smyslu s otázkou metodologie interpretace práva a v užším smyslu pak s jazykovým výkladem právních textů. Tím problémem je otázka, co je to význam výrazu, nebo přesněji, jakým způsobem se přiklon k tomu či onomu pojetí významu výrazu projeví na porozumění procesu interpretace práva a jeho metodologii. Záměrem práce je předložit komplexní obhajobu teze o neudržitelnosti přístupu založeného na nauce o třech oblastech významu výrazu a zformulovat k němu alternativní variantu, jež zohlední poznatky dosažené v průběhu XX. století filosofií jazyka.

První kapitola nazvaná „tři dobré důvody, proč chápat porozumění právu jako jazykový problém“ má vedle uvedení čtenáře do problematiky ukázat, že otázka významu slov není jen tématem lingvistickým a filosofickým, nýbrž že může obohatit i právní vědu. Zaprvé proto, že jazyk je podmínkou vzniku práva a právo je vždy skrze nějaký jazyk zkoumáno. Za druhé z toho důvodu, že jazyk je právníkům prostředkem výkonu jejich povolání a konečně za třetí proto, že právo je v rozhodující míře vždy tvořeno jazykovými promluvami, jež se neobejdou bez interpretace a určitá znalost fungování jazyka je tak nutnou podmínkou realizace práva.

Následující část textu se pokouší odpovědět na otázku, co je to jazyk a ukázat, že z hlediska materie interpretace práva je zajímavý zejména dílčí problém sémantické roviny jazyka, tedy otázky významu slov v něm. Po krátkém shrnutí způsobu, jakým o materii interpretace práva pojednávají vybrané české právně-teoretické publikaci se přistupuje k popisu tzv. reprezentační teorie jazyka, kterou lze považovat za základní a intuitivní.

Dalším krokem ve výkladu je pak objasnění podstaty modelu třech oblastí významu pojmu, jenž hraje významnou roli ve výkladu metodologie interpretace práva, zejména je odhalena jeho souvislost s výše zmíněnou reprezentační teorií jazyka.

Poté už je přistoupeno k samotnému jádru práce, tedy k vysvětlení toho, proč je model třech oblastí významu pojmu neudržitelný. Prostředkem jsou argumenty filosofické povahy, které byly zformulovány analytickými filosofi v průběhu dvacátého století. Ten hlavní spočívá v přesvědčení, že významem slov nejsou mimojazykové entity. Závěrem je naznačeno, jakým způsobem lze model třech oblastí významu pojmu uvést do souladu s poznatky analytické filosofie a jaký dopad to má na naše chápání metodologie interpretace práva.

6. Summary

The article can be the most precisely described as an essay combining the legal theory and legal philosophy. It is focused on a selected issue related in broad sense to the methodology of interpretation of the law and in narrow sense to the linguistic interpretation of legal texts. The problem is what the meaning of the term is, or more precisely, how the change of the meaning can reflect in understanding of the interpretation of law and its methodology. The aim of the article is to present a comprehensive description of unsustainability of an approach based on theory of the three parts of the term, and to make an option taking into account the information obtained in the 20th century language philosophy.

The first chapter entitled "Three Good Reasons Why to Understand the Law as a Language Problem" should in addition to introduction of the reader into the problems show that the question of the meaning of words is not only a linguistic and philosophical issue, but can also enrich the law. At first, because the language is a condition of formation of the law and the law is always studied through a language. At second, because the language is the means of lawyers exercising their profession. And finally because the law is based on linguistic utterances, which cannot exist without interpretation. The knowledge of a language is thus a necessary condition of the law.

The next part of the article attempts to answer the question what the language is and to show that in terms of interpretation focusing on partial problems of the semantic language level, so a question of the meaning of words. After a brief summary of interpretation of the law in accordance with the Czech legal theoretical publications, the article describes the so-called representational language theory, which can be considered basic and intuitive.

The next step in interpretation is to clarify the nature of the three parts of meaning of the term which plays an important role in the methodology of interpretation of the law, in particular, it reveals its association with the above mentioned language theory.

Finally, the article devotes to the very core of the work, to the explanation why the model is unsustainable. The means are philosophical arguments which were formulated by the analytical philosophers in the 20th century. In conclusion, it describes meanings of words as non language entities. It is shown how these three parts can harmonize the analytical philosophy and its impact on our understanding of the methodology of interpretation of the law.